

Външен вид, облекло и атрибути на Дионис в гръцката вазопис през архаичната и класическата епоха и тяхното проявление върху съдовете от Тракия

Цветомира Влаховска-Чинтова^a

^a*Катедра Археология, Исторически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, бул. Цар Освободител 15, София 1504; tsvetomira_v@yahoo.com*

Appearance, clothing and attributes of Dionysus in Greek vase painting during the Archaic and the Classical period and their featuring on pottery from Thrace

Tsvetomira Vlahovska-Chintova^a

^a*Department of Archaeology, Faculty of History, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd, 1504 Sofia, Bulgaria; tsvetomira_v@yahoo.com*

ABSTRACT

The images of Dionysus are some of the most popular in Greek vase painting. The diversity of this god is a result of the complexity of his character and his different faces with which Greek painters present him on vases. Descriptions of his appearance, clothing and attributes are short and occur sporadically in archaic and classical written sources. Dionysus is one of the most popular and diverse deities represented in Thrace. The analysis of the god's images on vases, discovered mainly in the Greek colonies along the Black Sea coast as well as in the neighbouring regions, shows that all aspects of the Dionysian imagery existed in Thrace and evidence the main iconographic trends in the Greek vase painting in the Archaic and the Classical period.

KEYWORDS

Dionysus, vase painting, Archaic, Classical, Thrace

Моделът за изобразяване на Дионис е създаден в Атина, като основният източник на информация през VI в. пр. Хр са повече от 2000 оцелели негови изображения върху архаични атически съдове (Carpenter 1997, 11). През този период той рядко се появява върху вази или в скулптурата от други райони, а в оцелялата до нас литература от преди класическия период се споменава спорадично (Gasparri 1986, 414.).

Антропоморфният образ на Дионис е разнообразен. Той може да бъде млад (Ном. Н. Васч. 3-4), с женствен външен вид (Eur. Vaschae 353), с брада (Diod. 3, 63, 3; Paus. 5, 19, 6) или голобрав (Lucian. Vasch. 2). Всички източници наблягат на косата на Дионис, която традиционно е описана като пусната (Pind. I 7, 4), дълга (Eur. Vaschae 455-456), гъста (Eur. Vaschae 493-494), къдрава (Ном. Н. Васч. 4-5), тъмна (Ном. Н. Васч. 4-5), но по-често руса (Hes. Theog. 947; Eur. Vaschae 235).

Най-характерното облекло за Дионис, още от архаичния период, е дългият до земята хитон (Paus. 5, 19, 6). Друга значима за Дионис дреха е кожата от елен, коза или леопард, носена и от неговите последователи (Eur. Vaschae 136-137).

Сведения за облеклото на Дионис се получават и от комедията Жабите на Ари-

стофан. От коментарите на Херакъл (Aristoph. Frogs 45-8) се разбира, че богът носи жълта дреха (*krokotos*) и меки ботуши (*kothornoi*). Това, че *krokotos* е изключително женска дреха се разбира от много други пасажи от оцелели пиеси на Аристофан (Aristoph. Thesmophoriazusaе 138, 253, 941, 945, 1220; Lysistrata 44, 47; Ecclesiazusaе 332, 879.). В литературата Дионис носи крокотос само в комедията, а във вазописта няма сигурен начин, който да покаже цвета, който е основната характеристика на тази дреха. Дългият хитон, който той често носи върху вазите, не е изключително женска дреха, а е носен и от възрастни мъже в мита (например върху съд от Макрон са изобразени Дионис и Зевс облечени с дълги до земята хитони – Beazley 1963, 459.3). Когато Дионис носи ботуши върху атическите вази те обикновено не са *kothornoi*, а *embades*, които са от тракийски тип – или поне атинските художници са ги свързали с Тракия (за изображения на траки с *embades* – Георгиева 2005, 34; Лазаров 1990, № 16; Лазаров 2003, № 36;).

Пиесата Вакханки е извор на информация за атрибутите на Дионис. Еврипид споменава няколко пъти най-отличителната принадлежност на бога – тирса (Eur. Bacchae 113, 495-496). В литературата се говори и за други два атрибута – лозата и съд за пиене (Paus. 5, 19, 6).

Според древните литературни източници, божеството се появява и във вид на животно, като се идентифицира с коза (Apollod. 3 [29] 4, 3), овен (Diod. 3, 73, 2), лъв (Hom. H. Bacch. 44), змия (Eur. Bacchae 1017-1018).

Дионис върху атическите вази винаги е в антропоморфна форма, млад или стар, и е с брада до последната четвърт на V в. пр. Хр. Върху чернофигурните вази, повечето богове и герои са брадати, но върху червенофигурните има промяна в модата, и към средата на V в. пр. Хр. много са голобради.

От най-ранните изображения на Дионис в гръцкото изкуство, върху атическия чернофигурен динос в Лондон (Beazley 1971, 19.16bis), неговата брада е използвана, за да го отличи от другите богове. Върху фриза с процесията от божества на сватбата на Пелей и Тетида, неговата голяма рошава брада се различава от добре поддържаните бради на Зевс, Посейдон, Арес и Хермес.

Също така при Завръщането на Хефест върху кратера Франсоа (Beazley 1956, 76.1), само дългата рошава брада отличава Дионис от останалите богове в сцената. При фриза на Пелей и Тетида върху същата ваза, Клейтиас дава на Дионис фронтално, подобно на маска лице с огромна брада, стигаща до средата на гърдите му.

При първото си появяване във вазопистта върху атическия чернофигурен динос (Beazley 1971, 19.16bis) през първата четвърт на VI в. пр. Хр., Дионис е представен бос и облечен с дълъг хитон и химатион, които след това обикновено носи върху вазите.

Най-старият атрибут на Дионис е клон или клон с израстъци, който може да е от бор, ела или друго растение особено лоза или бръшлян, и с него той води последователите си. При първото си появяване върху атическия чернофигурен динос (Beazley 1971, 19.16bis) през първата четвърт на VI в. пр. Хр., той носи именно клонче от лоза. От самото начало атрибутите отличават Дионис от останалите божества. Това най-често са, споменатото, бръшляновото или лозово клонче (Beazley 1963, 292.29; Beazley 1963, 1042.2), кантароса (Beazley 1963, 292.29; Beazley 1963, 1042.2) или рог на пиене, който носи, и бръшляновия венец на главата му (Beazley 1963, 298; Beazley 1963, 1042.2), като те остават едни и същи от първото му появяване през първата четвърт на VI в. пр. Хр. до първите десетилетия на V в. пр. Хр.

Именно дългата коса и брада са отличителни черти на Дионис изобразен върху

съдове от Тракия от края на VI и първата половина на V в. пр. Хр. Повечето съдове са от крайбрежието. Най-ранно е изображението от Енос (Табл. 1, № 1). Върху киликс, тип Band cup с Дионисиева сцена, богът е представен с характерните за него брада и дълга коса, като на главата си има лента, а в ръката си държи рог за пиене.

Изображенията върху киликсите от Елайус (дн. Ески Хисарлък) (Табл. 1, №№ 2-5) от края на VI в. пр. Хр. не са достатъчно изразителни и само върху едно (Табл. 1, № 4) от тях се забелязва дългата коса на бога, но отличителната за него брада се вижда ясно. При тези четири изображения, принадлежностите, с които е изобразен Дионис са две – лоза и рог за пиене.

От Егейското крайбрежие произхождат и два съда от Дикеа (дн. Фанари) – чернофигурен киликс, тип А (Табл. 1, № 6) и лекит, тип „shoulder“ (Табл. 1, № 7), запазени в лошо състояние. Върху киликса Дионис е облечен с хитон и химатион, а върху лекита горната част от тялото му не е запазена, долната е покрита, като и при двете изображения е заобиколен от лозови клонки.

Подобно изображение на това от Енос е представено и върху фрагмент от чернофигурен киликс (Табл. 1, № 8) от Западнопонтийското крайбрежие (от Хистрия, дн. Констанца), където главата на Дионис не е запазена, но се вижда тялото му облечено в дълъг хитон и химатион, както и рогът за пиене, който държи в ръката си.

Фрагмент от чернофигурен киликс, тип А от първата четвърт на V в. пр. Хр. от Аполония (дн. Созопол) (Табл. 1, № 9) представя Дионис с подчертано дълга брада и коса, на главата си носи така характерния за него венец от бръшлянови листа, а атрибутите му са лоза и рог за пиене. Върху друг киликс, тип А от Хистрия (Табл. 1, № 10), Дионис е представен излегнат между лозови клонки, гол до кръста.

Детайлни изображения, но само на главата на Дионис са изобразени върху фрагменти от Месамбрия (дн. Несебър) (Табл. 1, № 11) и Хистрия (Табл. 1, № 12). Богът е изобразен брадат и с лента на главата, а около него се забелязват лозови клонки.

Съдове с Дионис се откриват и в местна среда. От вътрешността на Тракия е изобразението на бога върху амфора от Дуванлий (Табл. 1, № 13). То е изключително прецизно – косата му е представена с дълги къдрици, като една от тях пада отпред през рамото му и стига до лактите му. Брадата му е гъста и с дължина, почти колкото на косата му. На главата си има венец от бръшлянови листа, облечен е в дълъг хитон и химатион, а в ръцете си държи лоза.

№	Форма на съда	Музей, Инв. №	Литература
1	Чернофигурен киликс, тип Band cup	Одрин АМ	Basaran 2011, 25.
2	Чернофигурен киликс, тип А	Париж, Музей Лувър, Инв. № EL148	Beazley 1956, 640, 108.
3	Чернофигурен киликс, тип А	Париж, Музей Лувър, Инв. № EL223C	Beazley 1956, 633, 13.
4	Чернофигурен киликс, тип А	Париж, Музей Лувър, Инв. № EL14.	Beazley 1956, 633, 12.
5	Чернофигурен киликс, тип А	Париж, Музей Лувър, Инв. № EL408	Beazley 1956, 642, 148.
6	Чернофигурен киликс, тип А	Няма информация	Touchais 1977, 618, 247 (A), Τριαντάφυλλος 1972, 471C.
7	Чернофигурен лекит, тип „shoulder“	Няма информация	Triantaphyllos 2003, 64; Τριαντάφυλλος 1973, 423D.

8	Чернофигурен киликс, тип А	Букурещ НИМ, Без Инв. №	Dimitriu, Zirra <i>et al.</i> 1954, 415, fig. 290.
9	Чернофигурен киликс, тип А	София НАИМ, Инв. № 6280	Reho 1990, 82, № 79, tav.VIII.
10	Чернофигурен киликс, тип А	Букурещ, АИ „Василе Първан“, Без Инв. №	Alexandrescu 1978, 76, № 437, Pl. 47.
11	Чернофигурно ойнохое	Букурещ, АИ „Василе Първан“, Инв. № V 8413	Alexandrescu 1978, 69, № 320, Pl. 35.
12	Чернофигурен лекит, тип „shoulder“	Несебър АМ, Без Инв. №	Reho 2005, p. 35, № 7.
13	Чернофигурна неск- амфора	Пловдив АМ, Инв. № 1544	Ботушарова, Детев <i>et al.</i> 1964, 48, 49; Велков 1930-31, 31-34, фиг. 30, таб. VIII-IX; Детев, Джамбов <i>et al.</i> 1957, 20, фиг. 10; Димитров 1961, фиг. 14; Станчев-Ваклинов, Ст., Друмев, Д. 1976, 27, фиг. 28; Димитров 2004, 185; Лазаров 1990, 46, №10; Лазаров 2003, 65, № 7; Филов 1934, 90-93, обр. 114, Таб. XII – XIII; Beazley 1963, 1643; Filow, Velkov 1930, 317, Abb. 37, Taf. II; Filow, Velkov <i>et al.</i> 1934, 90-93, fig. 114, tab. XII-XIII; Hodinott 1975, 59, Tab. 31; Luri 2005, Cat. №163; Reho 1990, 154, № 454, tav. XXXII.

Таблица 1. Съдове с изображения на Дионис от Тракия – средата на VI-първата половина на V в. пр. Хр.

Повечето от оцелелите писмени или изобразителни извори за Дионис разказват за събития, които се случват по време на детството и младостта му, но до преди средата на V в. пр. Хр, Дионис, който се среща в гръцкото изкуство, е почти винаги брадат възрастен. През 30те години на V в. пр. Хр., обаче, Фидий представя голоброд Дионис върху източния фронтон на Партефона (Carpenter 1997, 85, pl. 35A).

Към последната четвърт на века този голоброд Дионис се появява върху съдове на художника на Диноса и почти веднага новият иконографски модел става доминантен върху вазите.

Сцените върху диноса от Берлин, от който художникът получава името си, илюстрират някои важни елементи на новия модел на изобразяване (Beazley 1963, 1152.3). Там голоброд Дионис, гол до кръста, е излегнат на клине. Косата на Дионис е къса, с изключение на две къдрици, които висят зад ушите му и върху ключиците. Той носи сложна лента над венец и държи тирс с дясната си ръка. Позата и мускулестото тяло на тази полегнала фигура са забележително подобни на тези на излегнатия Дионис на източния фронтон на Партефона, който вероятно е негов модел.

Промяната при изображенията на Дионис от брадат към голоброд върху вазите е особено забележителна, тъй като върху тях той запазва архаичния си брадат модел по-дълго от други фигури, които са били брадати в архаичното изкуство, но са станали голобради – например Херакъл, Хермес, Парис и Тезей – и почти за десетилетие след създаването на скулптурите на Партефона.

Влиянието на изображенията от Партефона е видно, както при външния вид, така и при облеклото на Дионис. Върху източния фриз, върху метопа 2 е представена сцена на Гигантомахия с Дионис, облечен с къс хитон (Carpenter 1997, 15, pl. 1A). Участието му в Гигантомахия е изобразено върху сцена от късно архаичен стамнос в

Външен вид, облекло и атрибути на Дионис в гръцката вазопис през архаичната и класическата ...

Лондон от художника на Tyszkiewicz (Beazley 1963, 292.29). Тук той носи къс хитон, ботуши и леопардова кожа завързана за лапите около врата му.

По начало късият хитон и ботушите са нормалното облекло за Дионис при изображения на Гигантомахия върху атически вази, както е видно от късия хитон, с който е облечен при изображението от художника на Ниобидите върху кратер от Ферара (Beazley 1963, 1042.2).

Най-рано Дионис е изобразен с ботуши върху ранен червенофигурен съд от Олтос, което е първото червенофигурно изображение на бога при Гигантомахия (Beazley 1963, 63.88). Това е и първото включване върху атическа ваза на леопардова кожа, предметната над протегнатата му лява ръка. По същия начин, леопардовата кожа е често срещан атрибут за него в тази сцена, въпреки че тя се появява и в по-широк Дионисиев контекст. От Тракия не са открити изображения на Дионис в Гигантомахия, нито други сцени, при които да е облечен с къс хитон и ботуши.

Върху вазите на ранните художници от червенофигурния стил се появява и един от най-отличителните атрибути на Дионис – тирсът, който не се среща върху чернофигурните съдове преди това. Съставен от бръшлянови листа закрепени на върха на гигантско стъбло нартекс, тирсът е отличително, изкуствено творение за разлика от лозата и клончетата, които понякога се носят в Дионисиевите сцени. Най-напред се появява при две по-късни купи на Олтос и на стамнос на Смикрос (Beazley 1963, 28.15, 20.2) и продължава да е Дионисиев атрибут през V в. пр. Хр. (Beazley 1963, 1152.4). От началото той често е носен от придружителките на бога. Така, в относителни граници, можем да посочим с известна точност момента, в който най-напред се появява на вазите, въпреки че не е ясно нито защо бива въведен, нито от къде идва.

Червенофигурен камбановиден кратер (Табл. 2, № 1) и фрагмент от червенофигурно пелике от Аполония (Табл. 2, № 2), с изображение на брадат Дионис, показват, че брадата му е устойчива негова характеристика и при съдовете открити в Тракия. Върху пеликето, богът е облечен с дълъг хитон и химатион, на главата си носи бръшлянов венец, а в лявата си ръка държи новия за червенофигурната керамика негов атрибут – тирса. При изображението върху кратера Дионис е гол, с химатион предметнат през кръста, а в ръката си държи богато украсен тирс.

Червенофигурно изображение на брадат Дионис е представено и върху съд, открит в обекта в м. Аджийска воденица– античен емпорион Пистирос (Табл. 2, № 3). Богът е изобразен с дълга коса и брада, облечен с дълъг хитон и химатион. На главата си има бръшлянов венец, а в ръцете си държи кантарос и тирс.

И новата форма на изобразяване на външния вид на Дионис също има своите проявления върху съдове от Тракия. Те са основно от гръцките колонии по Западно-понтийското крайбрежие на Тракия, като всички изображения на Дионис от IV в. пр. Хр. продължават да следват новия модел на представяне на бога.

Върху червенофигурни камбановидни кратери от Одесос (дн. Варна) (Табл. 2, № 4), Месембрия (Табл. 2, № 5) и Аполония (Табл. 2, № 6), каликсовиден кратер от Хистрия (Табл. 2, № 9), както и върху пелике (Табл. 2, № 12) и лекит (Табл. 2, № 16) от Аполония, той е голобрад с дълга коса, гол или гол до кръста, в поза повтаряща новия иконографски модел въведен от Фидий върху източния фронтон на Партеона.

Изображенията върху друго пелике (Табл. 2, № 13) и скифос (Табл. 2, № 11) от Созопол не са изцяло запазени, но вероятно следват същата схема – без брада, с дълга коса, излегнат и гол до кръста.

По доста сходен начин е изобразен Дионис върху скифос (Табл. 2, № 10) и пели-

ке (Табл. 2, № 14) от Созопол. В тези случаи, **яздещ на пантера, той отново е представен без брада и с дълга коса и в подобна поза, отново гол до кръста.**

При повечето от тези изображения (Табл. 2, №№ 4-6, 10, 13, 16) той е представян с най-популярния си атрибут – тирса.

Върху два кратера (Табл. 2, №№ 7-8) и един лекит (Табл. 2, № 15) от Созопол отново виждаме голобрад и дългосок Дионис, но тук позата му е различна – изобразен е изправен, с химатион, който е праметнат само през лявото му рамо и се подпира на своя тирс.

Освен от колониите, в местна среда също се откриват изображения на Дионис в неговата нова форма. Най-напред той се появява върху червенофигурен камбановиден кратер от Бургас (Табл. 2, № 17) от последните десетилетия на V в. пр. Хр. Там, заобиколен от своята свита, той е представен голобрад, с прибрана коса и венец от бръшлянови листа на главата. Излегнат върху възвишение, гол до кръста, в лявата си ръка той държи тирс, а в дясната – съд за пиене на вино, кантарос. Върху кратерите от Прилеп и Дебелт (Табл. 2, №№ 18, 19) Дионис е гол до кръста и с тирс в ръка.

№	Форма на съда	Музей, Инв. №	Литература
1	Червенофигурен камбановиден кратер	Созопол АМ	Василева 2012, 675-688; Недев, Тодоров 2008, 315, Обр. 1-2.
2	Червенофигурно пелике	Няма информация	<i>Созопол. Град от древността</i> , 2009, Бургас: Ларус, с. 13.
3	Червенофигурен камбановиден кратер	Септември АМ "Проф. Мечислав Домарадски"	Непуб.
4	Червенофигурен камбановиден кратер	Варна АМ, Инв. № II/1450	Велков, Венедиков <i>et al.</i> 1979, 167; Данов, Брашински 1978, 447; Димитров 1971, 62, фиг.1; Димитров 2004, 159; Лазаров 1990, 99, №41; Лазаров 2003, 134, № 47; Огненова-Маринова 1983, таб. без номер; Тончева, 1964, 113-114, фиг. 2, а-б-в; Reho 1990, 66, №15.
5	Червенофигурен камбановиден кратер	Несебър АМ, Инв. № 2112 (по-рано Бургас АМ, Инв. № 1729)	Бакалова-Делийска 1960, 257-260, фиг. 9-12; Горов, Лазаров <i>et al.</i> 1967, 154, № 29; Лазаров 1990, 121, №54; Лазаров 2003, 165, № 65; Beazley 1971, 495, 138 bis; Gorov, Lazarov <i>et al.</i> 1967, 154, № 29; Kiyashkina, Bozkova <i>et al.</i> 2012, 41, № 6; Reho 1990, 78, № 64, tav. VII; Reho 2005, 39-40, № 31; Velkov, Ognenova-Marinova <i>et al.</i> 1991, 60, № 62.
6	Червенофигурен камбановиден кратер	София НИМ	Непуб.
7	Червенофигурен камбановиден кратер	Созопол АМ, Инв. № 267	Лазаров 1990, 116, №50; Лазаров 2003, 149, № 54; Рехо 1985, 33, № 5; 36, обр. 5; Цанева 1982, № 12; Reho 1990, 93, № 141, tav. XI.
8	Червенофигурен камбановиден кратер	София НАИМ, Инв. № 7722	Венедиков 1963, 168 – 169, № 359, табл. 89 – 92; Рехо 1992, 24, № 6, Табл. № 2, б; Beazley 1963, 248, n. 1; Reho 1990, 94, № 145, Tav. XIII.
9	Червенофигурен каликсовиден кратер	Букурещ, АИ „Василе Първан“, Без Инв. №	Alexandrescu 1978, 77, № 452, Pl. 53.
10	Червенофигурен скифос, тип А	Созопол АМ, Инв. № 2218	Непуб.
11	Червенофигурен скифос, тип А	Созопол АМ, Инв. № 2212	Непуб.

12	Червенофигурно пелике	Созопол АМ	Непуб.
13	Червенофигурно пелике	София НИМ	Непуб.
14	Червенофигурно пелике	София НИМ, Инв. № 37313	Конова 1997: 42-45; Димитров 2004: 186; Димитров 2007; Dimitrov 2004: 31; Fol 2004: Kat № 170; Meijden 2007: Kat № 114g.
15	Червенофигурен лекит, "squat"	София НАИМ, Инв. № 7721	Венедиков 1963, 92 – 94, № 36, табл. 13 – 18; Данов 1968, фиг. 66; Димитров 2004, 196; Лазаров 2003, 163, № 64; Рехо 1992, 74, № 137, табл. 20, а – б; Danov 1976, Abb. 66; Dimitrov 1987, 44; Dimitrov 2004, 95; Reho 1990, 110, № 231, tavv. XX-XXI.
16	Червенофигурен лекит, "squat"	Созопол АМ	Панайотова, Рехо <i>et al.</i> 2009, 24-25, корица.
17	Червенофигурен камбановиден кратер	Бургас АМ, Инв. № 1881	Димитров 2004, 166-167; Лазаров 1975, таблица без номер; Лазаров 1990, 88, №35; Лазаров 2003, 126, № 42; Dimitrov 1987, 28-30; Dimitrov 2004, 23; Gyuzelev 2008, 189; Reho 1990, 139, № 400, Tav. XXVI.
18	Червенофигурен камбановиден кратер	Карнобат ИМ	Лазаров 2003, 139, № 49
19	Червенофигурен камбановиден кратер	Средец ИМ	Балабанов 1999, 68, обр. 8.

Таблица 2. Съдове с изображения на Дионис от Тракия – край на втората половина на V–IV в. пр. Хр.

Изображенията на Дионис върху съдовете от Тракия отразяват развитието на неговия образ във вазописа. Най-напред върху чернофигурните вази той е с брада, облечен с дълъг до земята хитон и химатион и с лозова клонка в ръка. Върху ранните червенофигурни съдове, богът е представен с брада, но постепенно новият иконографски модел – без брада, гол до кръста и с тирс в ръка, става доминантен. По този начин, както брадатият възрастен от архаичната епоха, така и голобрадият младеж от IV в. пр. Хр. намират своето проявление върху съдовете от Тракия.

Цитирана литература

- Бакалова-Делийска, М. 1960. Керамични находки от западното Черноморие. *Известия на археологическия институт*, 23, 253-261.
- Балабанов, П. 1999. Тракийски ритуални ями край с. Дебелт, Бургаска област. *Археология*, 40, 3-4, 62-76.
- Ботушарова, Л., Детев, П., Джамбов, Хр. 1964. *Археологически Музей Пловдив*. София: Български художник.
- Василева, С. 2012. *Червенофигурен кратер от Апология Понтийска*. В Dragomir Draganov, Todor Popnedeleв (ред.). *Collegium Historicum*, 2, София: Гутенберг, 675-688.
- Велков, В., Венедиков, Ив., Георгиев, В. 1979. *История на България*, I. София: БАН.
- Велков, Ив. 1930-31. Могилни гробни находки от Дуванлий. *Известия на археологическия институт*, 6, София, 1-45.

- Венедиков, Ив. 1963. *Аполония: разкопките в некропола на Аполония през 1947-1949 г.* София: БАН.
- Георгиева, Р. 2005. Каничка от Карнобат с изображения на тракойски воин. *Археология*, 46, 1-4, 32-39.
- Горов, Г., Лазаров, М., Чимбулева, Ж. 1967. *Окръжен исторически музей Бургас.* София: Български художник.
- Данов, Хр. 1968. *Древна Тракия.* София: Наука и изкуство.
- Данов, Хр., Брашински, Й. 1978. Ролята на Черно море в древността. В Вълканов, Ал., Маринов, Хр., Данов, Хр., Владев, П. (съст.) *Черно море.* Варна: Георги Бакалов.
- Детев, П., Джамбов, Хр., Батушарова, Л. 1957. *Водач за Народния Археологически Музей в Пловдив.* София: Димитър Благоев.
- Димитров, Б. 2004. *Аполония Понтика (Един гръцки полис на брега на Черно море) 611 – 72 г. пр. Хр.* София: УИ Св. Климент Охридски.
- Димитров, Б. 2007. *Созопол. Исторически пътеводител.* София: УИ Св. Климент Охридски.
- Димитров, Д. 1961. *България – страна древних культур.* София: Литератури на иностранных языках.
- Димитров, Д. 1971. Археологическият отдел на окръжния исторически музей във Варна. *Музеи и паметници на културата*, 11, 61-68.
- Конова, Л. 1997. Изображения на амазонки върху червенофигурни съдове от некропола на Аполония Понтика. Опит за интерпретация. *Проблеми на изкуството*, 3/4, София, 42-45.
- Лазаров, М. 1975. *Потъналата флотилия.* Варна: Георги Бакалов.
- Лазаров, М. 1990. *Антична рисувана керамика в България.* София: Български художник.
- Лазаров, М. 2003. *Древногръцката рисувана керамика от България.* Варна: Славена.
- Недев, Д., Годоров, В. 2008. Спасителни археологически проучвания на античния некропол на Аполония в м. „Буджака“ (УПИ VI – 5269, гр. Созопол). *Археологически открития и разкопки през 2007 г.* София, 315-317.
- Огненова-Маринова, Л. 1983. *Античные города Болгарии, Культура и искусства причерноморья в античную эпоху.* Москва: Советский художник.
- Панайотова, Кр., М. Рехо, Д. Недев. 2009. *Аполония Понтийска. Столетие археологически проучвания.* София: Национален археологически институт с музей при Българска академия на науките.
- Рехо, М. 1985. Художникът на Черния тирс в България. *Изкуство*, 4, 32-38.
- Рехо, М. 1992. *Атическа червенофигурна керамика в Националния археологически музей.* София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- Созопол. *Град от древността.* 2009. Бургас: Ларус.
- Станчев-Ваклинов, Ст., Друмев, Д. 1976. *История на българското изобразително изкуство*, 1. София: Издателство на Българската академия на науките.
- Тончева, Г. 1964. Нови находки от старогръцкия некропол при Одесос. *Известия на археологическия институт*, 27, 111-131.
- Филов, Б. 1934. *Надгробните могили при Дуванлий, Пловдивско.* София: Български археологически институт.

Външен вид, облекло и атрибути на Дионис в гръцката вазопис през архаичната и класическата ...

Цанева, М. 1982. *Кратери от Аполония*. София: Септември.

Alexandrescu, P. 1978. La céramiques d'époque arcaïque et classique (VIIe – IVe s.). *Histria*, IV, București, 69-77.

Basaran, S. 2011. *Enez (Ainos) 2011 yiliarkeolojikazisi*. 2012. (Online) Available: <http://www.tk.gov.tr/templates/resimler/File/Kazilar/2012/15-Enez.pdf> (15.02.2014)

Beazley, J. D. 1956. *Attic Black-Figure Vase-Painters*. Oxford: Clarendon Press.

Beazley, J. D. 1963. *Attic Red-Figure Vase-Painters*. Oxford: Clarendon Press.

Beazley, J. D. 1971. *Paralipomena*. Oxford: Clarendon Press.

Carpenter, T. 1997. *Dionysian Imagery in Fifth-Century Athens*. Oxford: Clarendon Press.

Danov, Chr. 1976. *Altthrakien*. Berlin/New York: Walter de Gruyter.

Dimitriu, S., Zirra, V., Condurachi, E. 1954. Ceramica (archaică, clasică, elenistică, romană târzie). *Histria I*. Bucharest, 363-464.

Dimitrov, B. 1987. *Sosopol in den Jahrhunderten*. Sofia: Sofia Press.

Dimitrov, B. 2004. *Sozopol Tourist Guide*. Sofia: St. Kliment Ohridski.

Filow, B., Velkov, I. 1930. Grabhügelfunde aus Duvanlii in Südbulgarien. *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*, 45, 281-322.

Filow, B., Velkov, I., Mikov, V. 1934. *Die Grabhügelnekropole bei Duvanlij in Südbulgarien*. Sofia: Bulgarischen Archäologischen Institut.

Fol, A., Lichardus, J., Nikolov, V. 2004. *Die Thraker. Das goldene Reich des Orpheus*. Mainz: Philipp von Zabern.

Gasparri, C. 1986. Dionysos. *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae (LIMC)*, III. Zürich und München: Artemis & Winkler, 414-514.

Gorov, G., Lazarov, M., Tchimbouleva, J. 1967. *Musée Archéologique de Bourgas*. Sofia: Balgarski Houdojnik.

Gyuzelev, M. 2008. *The West Pontic Coast Between Emine Cape and Byzantion During the First Millennium BC*. Burgas: Lotus Advertising.

Hoddinott, R. F. 1975. *Bulgaria in Antiquity*. London & Tonbridge: Ernest Benn Limited.

Kiyashkina, P., Bozkova, A., Marvakov, T. 2012. *A Guide to the Collections of the Archaeological museum of Nessebar*. Plovdiv: Vessela Publishers.

Luri, G., Costa, A. 2005. *Los Tracios. Tesoros enigmáticos de Bulgaria*. Barcelona: Fundación La Caixa.

Meijden, E., van der. 2007. *Die alten Zivilisationen Bulgariens. Das Gold der Thraker*. Basel: Antikenmuseum und Sammlung Ludwig.

Reho, M. 1990. *La ceramic Attica a figure nere e rosse nella Tracia Bulgara*. Roma: Giorgio Bretschneider Editore.

Reho, M. 2005. *Céramique attique à figures noires et rouges (Nessèbre, III)*. Burgas, 30-50.

Touchais, G. 1977. Chronique des fouilles et decouvertes archeologiques en Grece en 1977. *Bulletin de correspondance hellénique*, CII, 2, 513-666.

Triantaphyllos, D. 2003. Ancient Thrace. In Selimis, G. (ed.) *Thrace*. Athens: Idea Advertising-Marketing SA.

Velkov, V., Ognenova-Marinova, L., Čimbuleva, J. 1991. *Mesambria – Mesemvria – Nessebar*. Sofia: Jusautor.

Τριανταφυλλος, Δ. 1972. Δίκηια Φαναρίου. *Αρχαιλογικον Δελτιον*, 27.2, Αθήνα.

Τριανταφυλλος, Δ. 1973. Δίκηια Φαναρίου. *Αρχαιλογικον Δελτιον*, 28.2, Αθήνα.

Αντιχνη αβτορι

Αpollodoros, *Library*, [Online], Available: <http://data.perseus.org/citations/urn:cts:greekLit:tlg0548.tlg001.perseus-eng1:3.4.3> (08.03.2015)

Aristophanes, *Ecclesiazusae*, [Online], Available: <http://data.perseus.org/citations/urn:cts:greekLit:tlg0019.tlg010.perseus-eng1:1-40> (08.03.2015)

Aristophanes, *Frogs*, [Online], Available: <http://data.perseus.org/citations/urn:cts:greekLit:tlg0019.tlg009.perseus-eng1:1-37> (08.03.2015)

Aristophanes, *Lysistrata*, [Online], Available: <http://data.perseus.org/citations/urn:cts:greekLit:tlg0019.tlg007.perseus-eng1:1-45> (08.03.2015)

Aristophanes, *Thesmophoriazusae*, [Online], Available: <http://data.perseus.org/citations/urn:cts:greekLit:tlg0019.tlg008.perseus-eng1:1-51> (08.03.2015)

Diodorus Siculus, *The Library of History* [Online], Available: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Diodorus_Siculus/19E*.html (08.03.2015)

Euripides, *Bacchae*, [Online], Available: <http://data.perseus.org/citations/urn:cts:greekLit:tlg0006.tlg017.perseus-eng1:1-42> (08.03.2015)

Hesiod, *Theogony*, [Online], Available: <http://www.sacred-texts.com/cla/hesiod/theogony.htm> (08.03.2015)

Homer, *Hymn 7 to Dionysus* [Online], Available: <http://data.perseus.org/citations/urn:cts:greekLit:tlg0013.tlg007.perseus-eng1:7> (08.03.2015)

Lucian, *Bacchus*, [Online], Available: <https://ebooks.adelaide.edu.au/l/lucian/works/chapter47.html> (08.03.2015)

Pausanias, *Description of Greece*, [Online], Available: <http://perseus.uchicago.edu/perseus/cgi/citequery3.pl?dbname=GreekFeb2011&query=Paus.&getid=1> (08.03.2015)

Pindar, *Isthmean*, [Online], Available: <http://data.perseus.org/citations/urn:cts:greekLit:tlg0033.tlg004.perseus-eng1:7> (08.03.2015)

Appearance, clothing and attributes of Dionysus in Greek vase painting during the Archaic and the Classical period and their featuring on pottery from Thrace

Tsvetomira Iliyanova Vlahovska-Chintova

(summary)

The images of Dionysus are some of the most popular in the Greek vase painting. The descriptions of his appearance, clothing and attributes in the written sources are short and low in number. The diversity of Dionysus is a result of the complexity of his character and his different faces with which Greek painters present him on vases. In the end of the 6th and the first half of the 5th century BC he was depicted as an adult with long hair and a beard, wearing a *chiton* and a *himation*, and holding a vine or a drinking vessel in his hand. The first representation of a beardless Dionysus was made by Phidias and appeared on the east pediment of the Parthenon in the third decade of the 5th century BC. This led to a lot of changes in the appearance of the deity in the vase painting; his clothing was also influenced by the decoration of the Parthenon. The most distinctive attribute of Dionysus, the *thyrsus*, also appeared in this period together with the introduction of the red figure style in the vase painting.

Dionysus is one of the most popular deities diversely represented in Thrace. The analysis of the god's images on vases – found not only in the Greek colonies along the Black Sea coast but in the neighbouring regions as well – shows that all these aspects of the Dionysian imagery existed in Thrace and evidence the main iconographic trends in the Greek vase painting in the Archaic and the Classical period.